

RZECZPOSPOLITA POLSKA
Rzecznik Praw Dziecka
Marek Michalak

Warszawa, 29 grudnia 2017 roku

ZSR.422.27.2017.ER

**Pan
Zbigniew Ziobro
Minister Sprawiedliwości
Prokurator Generalny**

Szanowny Panie Ministrze,

nie ulega wątpliwości, że adopcja jest najwłaściwszym sposobem na znalezienie dla dziecka, które nie może wychowywać się w rodzinie biologicznej, środowiska rodzinnego gwarantującego dziecku wszechstronny rozwój, poprzez zaspokojenie potrzeb psychicznych, fizycznych, społecznych, moralnych i duchowych dziecka, kształtujących jego osobowość. Będąc zdarzeniem prawnym, powodującym powstanie takiego samego stosunku, jaki istnieje między rodzicami biologicznymi i ich dziećmi, adopcja powinna być węzłem trwałym i tylko szczególnie ważne przyczyny mogą prowadzić do jej rozwiązania. Zgodnie z art. 125 § 1 ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy¹, dalej jako k.r.o., rozwiązanie stosunku przysposobienia może nastąpić wyłączeniem sądu i tylko z ważnych powodów. Rozwiązanie stosunku przysposobienia nie jest dopuszczalne, jeżeli skutek takiego orzeczenia miałoby ucierpieć dobro dziecka. Sąd orzekając rozwiązanie stosunku przysposobienia może, stosownie do okoliczności, utrzymać w mocy wynikające z adopcji obowiązki alimentacyjne.

Rozwiązanie każdego stosunku adopcji pociąga za sobą negatywne następstwa, przede wszystkim dla stron tego stosunku rodzinno-prawnego, ale także negatywne skutki społeczne. Z chwilą rozwiązania stosunku adopcji ustają jej skutki, przez co zrywa się więź rodzinną nie tylko między adoptującym a adoptowanym, ich krewnymi, ale także między adoptowanym a innymi dziećmi adoptującego.

Z uwagi na społeczną doniosłość instytucji adopcji, Rzecznik Praw Dziecka dokonał w 2017 roku analizy spraw o rozwiązanie stosunku adopcji. Badaniem objęto 507 akt spraw

¹ Dz.U. z 2017 r. poz. 682.

sądowych dotyczących rozwiązania stosunku adopcji, w których postępowania prowadzone były w latach 2010–2017.

Rzecznik Praw Dziecka, na podstawie art. 10 ust. 1 pkt 2 ustawy z 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka² oraz art. 37a § 1 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych³, zwrócił się⁴ do wszystkich Prezesów Sądów Apelacyjnych, z wnioskiem o przesłanie wykazu spraw o rozwiązanie stosunku adopcji, które toczyły się w sądach rejonowych działających na obszarze apelacji w latach 2010 – 2017, ze wskazaniem sądu, przed którym toczyło się postępowanie oraz sygnatury akt każdej ze spraw. W odpowiedzi, Prezesi przedstawili wykazy⁵ spraw o rozwiązanie stosunku adopcji, o których udostępnienie Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się do wskazanych w wykazach sądów rejonowych.

Do Biura Rzecznika przekazano łącznie 507 akt spraw, w których złożono pozew o rozwiązanie stosunku przysposobienia. W 280 sprawach sąd wydał orzeczenie o rozwiązaniu stosunku adopcji, w 207 sprawach powództwo oddalono, w 20 sprawach postępowanie jest w toku.

Choć każda z badanych spraw miała swoją specyfikę, analiza akt pozwoliła jednak dostrzec, że postępowania o rozwiązanie stosunku adopcji nie są prowadzone w sposób gwarantujący w pełni ochronę dobra małoletniego adoptowanego. Zastrzeżenia nasunęły w szczególności niżej wymienione kwestie:

- 1) W sprawach o rozwiązanie stosunku przysposobienia sądy nie korzystają z alternatywnego sposobu rozwiązania sporu, jakim jest mediacja. Spośród 507 spraw o rozwiązanie stosunku adopcji, tylko w 1 przypadku⁶ sąd skierował rodzinę do mediacji. Mediacja zakończyła się zawarciem ugody. Podkreślić należy, że centralną postacią postępowania o rozwiązanie stosunku adopcji jest adoptowane dziecko. Warunkiem *sine qua non* jest przestrzeganie zasady dobra dziecka. W sprawach ze stosunków między rodzicami a dziećmi sądy powinny preferować dialog i konsensualne metody, w tym w szczególności mediację jako narzędzia rozwiązywania konfliktów i sporów rodzinnych⁷. Dają one bowiem

² Dz.U. z 2017 r. poz. 922.

³ Dz. U. z 2016 r. poz. 206.

⁴ ZSR.41.1.2017.MK.

⁵ IVWW-41-5/17/R, Adm.052.22.2017, IVWW40-26/17, Adm.-034-7/17, Wiz.IV-071-2/17, W.IV.42-2/2017, ZAiOP-065-2/17, A-41-3/17, IV W-055-17/17, Wiz-400-32/17/C, IV W-463-1/17.

⁶ Sprawa dotyczyła wniosku o rozwiązanie stosunku adopcji wewnątrzrodzinnej.

⁷ Art. 10 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2016 r. poz. 1822).

szansę na pojednanie, porozumienie czy też wspólne ustalenie rozwiązania kwestii spornych.

- 2) Jedynie w 24% badanych sprawach został ustanowiony kurator w celu reprezentowania w postępowaniu przed sądem małoletniego adoptowanego. Adoptowany jest stroną procesu o rozwiązanie stosunku adopcji. Może mieć pozycję powoda lub pozwanego. Adoptowany będący małoletnim w postępowaniu przed sądem powinien być reprezentowany przez kuratora, ustanowionego przez sąd opiekuńczy w trybie art. 99 k.r.o. W każdej sprawie, w której jako strony lub uczestnicy występują rodzice i dzieci, sąd ma obowiązek badać, czy nie zachodzi choćby hipotetyczna możliwość kolizji interesów między nimi. Żadne z rodziców nie może wtedy reprezentować dziecka przed sądem. W takiej sytuacji, zgodnie z art. 99 k.r.o., reprezentuje je kurator ustanowiony przez sąd. Sąd Najwyższy jednoznacznie wypowiedział się, że w sprawach o rozwiązanie stosunku adopcji, w celu reprezentowania małoletniego adoptowanego, sąd opiekuńczy powinien ustanowić kuratora. Zauważyć należy, że brak właściwej reprezentacji dziecka mógłby uzasadniać zarzut nieważności postępowania⁸, o ile w sprawie zostałyby zaskarżone orzeczenie.
- 3) W badanych aktach rozstrzygnięte zostały sprawy dotyczące 242 małoletnich adoptowanych, ale tylko w 60 z nich sąd wysłuchał dziecko (24,8%). Wysłuchanie małoletniego adoptowanego miało więc miejsce rzadko, mimo że w czasie, gdy toczyły się postępowania, było to obowiązkiem sądu. Przepis art. 216¹ § 1 k.p.c. nakłada bowiem na sąd obowiązek wysłuchania dziecka w każdej sprawie, która dotyczy jego osoby, jeżeli pozwala na to umysłowy rozwój dziecka, jego stan zdrowia i stopień dojrzałości. Podnieść należy, że obowiązek wysłuchania dziecka został wprowadzony do Kodeksu postępowania cywilnego ustawą z dnia 6 listopada 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw⁹. Konieczność wprowadzenia art. 216¹ k.p.c. wynikała, m.in. z treści art. 72 ust. 3 Konstytucji RP. Przepis ten stanowi, że w toku ustalania praw dziecka organy władzy publicznej oraz osoby odpowiedzialne za dziecko są obowiązane do wysłuchania i w miarę możliwości uwzględnienia zdania dziecka – analogicznie do normy zawartej w art. 12

⁸ Art. 379 pkt 2 k.p.c.

⁹ Dz. U. z 2017 r. poz. 682

Konwencji o prawach dziecka¹⁰. Ponadto sąd jest obowiązany – stosownie do okoliczności, rozwoju umysłowego, stanu zdrowia i stopnia dojrzałości dziecka – uwzględnić jego zdanie i rozsądne życzenia (art. 216¹ § 2 k.p.c.). Analiza badanych akt wskazuje, że sądy orzekając w sprawach o rozwiązanie stosunku przysposobienia nie zawsze stosują obowiązujący ustawowy przepis w zakresie procedowania i poszanowania praw małoletniego w sprawach jego dotyczących.

- 4) Niewielka jest aktywność prokuratorów w sprawach o rozwiązanie stosunku adopcji. Prokuratorzy jedynie w 30% spraw, w których został im doręczony odpis pozwu przystąpili do postępowania. Zgodnie z art. 457 k.p.c. w sprawach o rozwiązanie stosunku przysposobienia, prokuratorowi doręcza się odpis pozwu i zawiadamia się go o terminach rozprawy. Ocena, czy istnieje potrzeba udziału prokuratora w sprawie, należy wyłącznie do prokuratora, nie podlega więc kontroli sądu, nie może być również przedmiotem zarzutu strony. Podkreślić należy, że udział prokuratora w postępowaniu o rozwiązanie stosunku adopcji może stanowić gwarancję ochrony interesów stron, w szczególności małoletniego adoptowanego, jak również daje większą gwarancję wszechstronnego zbadania każdej sprawy. W ocenie Rzecznika we wszystkich sprawach dotyczących rozwiązania stosunku adopcji małoletnich udział prokuratora powinien być obligatoryjny.
- 5) Przepis art. 125 § 1 zd. 3 k.r.o. stanowi, że orzekając rozwiązanie stosunku przysposobienia, sąd może, stosownie do okoliczności, utrzymać w mocy wynikające z niego obowiązki alimentacyjne. Dokonując wykładni powyższego przepisu Sąd Najwyższy wskazał, że orzeczenie o utrzymaniu obowiązku alimentacyjnego powinno być wydane także z urzędu¹¹. Oznacza to, że w każdej sprawie sąd powinien orzec bądź o utrzymaniu obowiązków alimentacyjnych, bądź o odstąpieniu od takiego orzeczenia. W badanych sprawach stosowne rozstrzygnięcia zapadły sporadycznie – jedynie w 34 przypadkach na 280 rozwiązań stosunku adopcji sąd orzekł w stosunku do małoletniego adoptowanego alimenty (12%).
- 6) Analiza postępowań w badanych aktach wskazuje, że sądy zbyt rzadko zasięgają opinii biegłych, w tym dawnych rodzinnych ośrodków diagnostyczno-

¹⁰Przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz.U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526, z późn. zm.).

¹¹ Uchwała Sądu Najwyższego cała izba SN – Izba Cywilna z dnia 9 czerwca 1976 r., III CZP 46/75.

konsultacyjnych i obecnych opiniodawczych zespołów sądowych specjalistów. Opinia biegłych była przygotowana na potrzeby postępowania o rozwiązanie stosunku przysposobienia zaledwie w 15% spraw. Podkreślić należy, że rozstrzygnięcie w sprawach o rozwiązanie stosunku adopcji nie może nastąpić wyłącznie w oparciu o uznanie powództwa lub przyznanie okoliczności faktycznych. Oznacza to, że w sprawach tych musi być prowadzone postępowanie dowodowe, które obejmuje wszystkie fakty dotyczące stosunków między adoptującym a adoptowanym w okresie trwania adopcji. Sąd ma obowiązek ustalić, czy istnieją ważne powody do rozwiązania stosunku adopcji, a jeżeli adoptowanym jest małoletni i takie powody występują – czy na skutek orzeczenia rozwiązania stosunku przysposobienia ucierpi dobro adoptowanego. W świetle utrwalonych w orzecznictwie poglądów, rozstrzygnięcie o rozwiązaniu stosunku adopcji zależy przede wszystkim od tego, czy zbudowana adopcją więź między podmiotami tego stosunku nadal istnieje, czy też wygasła całkowicie i nieodwracalnie, w którym to dopiero wypadku – o ile nastąpiło to z ważnych powodów i o ile względ na dobro dziecka nie stoi temu na przeszkodzie – stosunek przysposobienia może być rozwiązany. Ustalenia powyższe niewątpliwie w wielu przypadkach wymagają zasięgnięcia wiadomości specjalnych.

- 7) Sąd, stwierdzając wystąpienie ważnych przyczyn uzasadniających rozwiązanie stosunku adopcji, powinien uwzględnić całokształt stosunków między adoptującym a adoptowanym i ich kształtowanie się w całym okresie trwania, nie zaś pojedyncze fakty, zdarzenia i okoliczności. W sprawie o rozwiązanie stosunku adopcji sąd powinien uwzględnić wszelkie okoliczności, w tym także mające miejsce przed orzeczeniem adopcji¹². Analiza akt wykazała, że nie wszystkie sądy badają sytuację stron z chwili orzekania. W niektórych sprawach brakowało odpisów aktów stanu cywilnego. Nie wszystkie sądy dopuściły dowód z akt spraw sądów rodzinnych dotyczących małoletnich adoptowanych oraz innych spraw cywilnych toczących się pomiędzy stronami stosunku adopcji. Nie wszystkie sądy zwracają się też do placówek oświatowych bądź do innych placówek, w których umieszczono dziecko na czas trwania postępowania (np. MOW, placówka opiekuńczo-wychowawcza lub rodzinne formy pieczy

¹² Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 25 września 1959 r., I CO 24/59.

zastępczej) o opinię dotyczącą małoletnich adoptowanych. W niektórych sprawach brakowało dokumentacji o stanie zdrowia osoby adoptowanej oraz osoby adoptującej. Analiza postępowań sądowych w badanych aktach spraw wskazuje na niejednorodną praktykę orzeczniczą oraz brak należytej staranności w prowadzeniu postępowania dowodowego.

- 8) Podkreślić należy, że samo rozwiązanie stosunku adopcji nie chroni jeszcze w sposób właściwy interesów stron, w szczególności dziecka adoptowanego. Jeżeli adoptowanym jest małoletni, sąd powinien zbadać, jak będzie kształtować się sytuacja opiekuńczo-wychowawcza dziecka po rozwiązaniu stosunku adopcji, ponieważ jest to element istotny w zakresie negatywnej przesłanki dobra małoletniego.

Podsumowując, analiza akt spraw o rozwiązanie stosunku adopcji dostarczyła ważnych informacji, w tym pozwoliła dostrzec następujące uchybienia:

- sądy nie korzystały z mediacji;
- bardzo rzadko sądy przeprowadzały dowód z opinii biegłych, w tym rodzinnego ośrodka diagnostyczno-konsultacyjnego/opiniodawczego zespołu sądowych specjalistów;
- brak właściwej reprezentacji małoletnich adoptowanych;
- brak wysłuchania dziecka adoptowanego;
- mała aktywność procesowa prokuratorów;
- brak rozstrzygnięcia odnośnie obowiązku alimentacyjnego na rzecz dziecka adoptowanego;
- brak należytej staranności w gromadzeniu i przeprowadzaniu dowodów przez sąd;

Mając powyższe na uwadze, na podstawie art. 10a i art. 11 ustawy z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka (Dz. U z 2017 r. poz. 922), zwracam się do Pana Ministra o analizę zasygnalizowanych problemów oraz wyników przeprowadzonego przeze mnie badania akt sądowych dotyczących postępowania o rozwiązanie stosunku adopcji małoletnich, a także rozważenie podjęcia działań, w tym legislacyjnych i nadzorczych, w celu skutecznego zabezpieczenia praw dzieci adoptowanych w sprawach o rozwiązanie stosunku przysposobienia.

Wyznaczeniu oskarżyciela
Marek
Zygmunt